

238
9.

Bx1749
T 6
V. 2
1765-66
D. THOMAS AQUINAS
DOCTORIS ANGELICI
ORDINIS PRÆDICATORUM
OPERA.

IUSTA EDITIONEM VENETAM MDCCLV.
AD PLURIMA EXEMPLA COMPARATAM
Idio prima Mantentis à duam pluribus mendis reprobata.
ACCEDUNT
T. JOANN. FRANC. BERNARD. MARIE DE RUBEIS
IN SIGNA OPERA ADMONITIONES PRÆVIÆ.
TOMUS SECUNDUS
Complexus Summæ Theologicæ PRIMAM SECUNDÆ.

FONDS METERIO
VALVERDE Y TELLEZ

ADMONITIO PRÆVIA

FR. JOANN. FRANC. BERNARDI MARIE
DE RUBEIS,
ORDINIS PRÆDICATORUM,
ADMONITIO PRÆVIA.

De præcipuis Summæ Theologicæ editionibus, cum mendorum correctione: deque genuino ejusdem textu, nunquam & nusquam depravato.

~~ut serventur exemplaribus~~

CAPUT PRIMUM.

Typographiæ menda, aliæque id genus indicantur, quæ in vetustis ac Romanam anni 1570. editiones irrepserunt. In ea mendis expurganda Francisci Garciae studium; ejusdemque vitia nonnulla. Dominici Nicolini Typographi Veneti oscitantia: diligentia vero Cosmæ Morelles.

I. **H**aud operæ dispendium ullum, sed pretium utique fuerit, Theologica à Sancto Thoma Aquinate elucubrata summæ præcipuas editiones, quæ prodierunt, recensere; menda etiam indicare, quæ sive prælo errante, sive Librariorum oscitantia, in Operis præstantissimi textum irrepserunt; atque demum frequentius adhibitas à Viris peritissimis palam facere castigaciones: quin inde opponi quidpiam jure queat, quod inverte interpolationis, corruptionisque suspicionem ullam ingerat. Nonnullos ergo vanos homines, qui corruptam vitæ tamque Divi Thomæ summam, quam recentiores præsertim exhibent editiones, ut palam clamant, aut clam mulsitant, cohibendos adgreditur hæc nostra Dissertatio.

Ab artis Typographicæ incunabulis plurimæ, ac ferme innumeræ prodierunt Operis præclarissimi editiones: quarum aliæ per partes, integrum illud simulque totum præstant aliæ. Præcipuas recenset diligentissimus Jacobus Echardus, nominibus Typothetarum, locisque & annis editionum, ac Voluminum formis adnotatis: doctisque Viris commemoratis, qui eisdem labore multo, summoque studio accurarunt. Post vetustas quamplures, sive nitidas, sive gothicis (ut ajunt) characteribus vulgatas, Romana prodiit anno 1570. tum *Summa Theologica*, tum omnium & singulorum Angelici Doctoris Operum editio in folio, Tomis XVII. comprehensa, jussu Pii V. Pontificis Maximi: operam suam conferentibus, ut expurgata undique, prorsusque splendida redderetur, Vincentio Justiniano, & Thoma Manriquez, eximii Prædicatorum Ordinis alumnis.

Votis, curisque adhibitis haud bene celsit, cum eadem scateat non paucis mendis Romana editio: purioresque ferme sunt, quæ jam antea prodierant. Menda nempe intelligo, quæ vel incuriam Typothetarum, vel eorum qui manuscriptorum Codices transcribent, oscitantiam aut imperitiam; causam habent. Rem nonnullis patefacere exemplis liceat, Romana Summæ Theologicæ editione collata cum

008041

cum vetusto exemplari; quod præsto est, gothicis characteribus Venetiis impresso per Antonium de Strata de Cremona, anno ab Incarnatione 1489, die 24. Decembris. Quæst. 1. art. 5. in c. legitur in Romana: *Præctiarum vero scientiarum illa dignior est, quæ ad ulteriorem finem ordinatur.* Sphalma videtur esse, quo caret Veneta, in qua legitur, *Quæ ad ulteriorem finem non ordinatur.* Quæst. 3. art. 8. in c. sic habet illa in fine secundæ rationis: *unde Deus potest esse pars alicuius compositi; at vero, & catholico sensu Veneta: unde Deus non potest esse pars alicuius compositi.* In illa quæst. 4. art. 1. arg. 1. sic habetur: *Non convenit esse factum, sed Deo in ista: Sed Deo non convenit esse factum,* genuina scilicet verborum structura re-tenta. Quæst. 5. art. 5. ad 2. corruptam lectionem præstat Romana: *Sicut albedo non dicitur ens, quia ipsa in aliquo sit: sed quia ipsa aliquid est secundum quid, ut album;* at germana lectio occurrit in Veneta: *Sicut albedo non dicitur ens, quia ipsa aliquo sit: sed ens (dicitur) quia ipsa aliquid est secundum quid, ut album.* In priore sententiæ membro, pronomen *ipsa* in recto accipiendum est, in obliquo & ablativo casu in posteriore. Quæst. 7. art. 4. in c. sic habet Romana: *quia augmentum multitudinis consequitur divisionem multitudinis;* sphalmate rejecto, sic legitur in Veneta, *quia augmentum multitudinis consequitur divisionem magnitudinis.*

Plurima passim occurrunt id genus errata; quorum plerisque, non omnibus, ca-rent priores vetustæ editiones: inter quas memorare etiam liceat, quæ typis præ-diti per Magistrum Albertum de Stendael anno Domini M. CCCC. LXXXIII. die V. Mensis Octobris. Laudata Veneta superior editio reliquis *Theologica Summa* partes gothicis, ut ænotavianus, characteribus præstat: non eodem tamen anno impres-sas, nec eodem Typographo. Pars prima secundæ partis prodit per Joannem Ru-beum Vercellensem, anno ab Incarnatione Domini 1497. die ultimo Julii. Liber se-cundus partis secundæ, ejusdem Joannis Rubi Vercellenfis cura 5. idus sexiles 1496. Tertia denique pars cum supplemento, per Philippum Pinskium Mantua-num anno salutis Dominicæ 1493. die 12. Septembris.

II. Hanc Romanam editionem, ne fucum ipsa lectoribus faceret, ac imposte-rum *Summa Theologica* ut mendis expurgata prodiret, corrigendam adgressus est Franciscus Garcia natione Castellanus in Hispania, professione Valentinus in Pro-vincia Aragoniæ Ordinis Prædicatorum. Libellum *Tarraconensium* apud Philippum Mey anno 1578. vulgavit, Antonio Augustino Archiepiscopo Tarraconensi dicatum, cui titulus: *Emendatio eorum errorum quæ Librariorum, aut Typographorum in-curia in Summa Theologica S. Thomæ hætenus admixta reperiebantur.* Quid ipse præ-tulerit, quibusve subsidiis optatissimam perfecit emendationem, in Prologo nar-rat his verbis: „ Selegimus ergo ex omnibus exemplaribus illud, quod emen-datus reputatur, & profecto est: illud scilicet, quod modo Romæ (anno 1570.) fuit excussum; ut illo penitus repurgato, ad illius rectitudinem, & normam alia possent repurgari omnia. In ista emendatione hanc rationem secuti sumus. Doctrinam traditam in Divo Thomæ prius exacte intelligendam curabamus... Et sicubi obscuritas, aut improprietas, aut dissonantia, quæ à vero, & germano literæ sensu, & à S. Doctoris præclaro ingenio abhorreere videretur, occurre-bat statim exemplaria diversa consulebamus, præsertim quædam manuscripta, quæ in Bibliotheca Tarraconensi reperta sunt, antiquissima quidem illa, & quæ de primis archetypis esse videbantur. In consultationem quoque adhibebantur interdum *Tabula Bergami*, *Pantologia Rainerii*, aliorumque veterum libri, qui verbum e verbo ex operibus Divi Thomæ sumpti fuerent: in quibus aliquando lucem aliquam inveniebam ad veram, & germanam lectionem reperendam.... In 1. 2. præsertim corrigenda; *Commentaria Conradi* multum lucis nobis attu-lisse, constat. In eadem præterea, pariter & 2. 2. repurganda, ad *speculum* *Morale Vincentii Bellovacensis* confugiebamus; ex quo apertissimum est, S. Tho-mam mutuassee ferme omnia, quæ in his duobus Codicibus de virtutibus, & vitis scripta reliquit. „ Garcia studium nemo impensius non commendet: quo sane factum, ut Co-

di-

dicum Tarraconensium fide, editorumque plurium exemplarium collatione, doc-trinæ Thomisticæ peritia, ac optima crisi, plurimum germanæ puritatis, quæ ab ipso prodit Auctore, *Summa Theologicæ* redderet. At ipse vero, ut in alia lu-culentissimis argumentis ostensum est dissertatione, gravissime, turpissimeque hallucinatus est, seu cum *Speculum Morale* à Vincentio Bellovacensi fabrefactum censuit: seu cum ipsum ornatissimum virum vita mortali anno 1240. functum putavit, qui ante annum 1264. ad plures non abiit: seu cum ex eo demum Sanc-tum Thomam primam secundam, & secundam secundam, nobilissimas Theologica suæ summæ partes, utramque fere integram, deslorasse, aut mutuassee, primus, & imprudens profere ausus est. In eo rursum Garcias labitur, cum ait: *Sancti Tho-mæ summam* ad manuscriptos *Speculi Moralis* Codices, typisque edita exempla corrigi oportere. Imo res esse contra omnino debet, ut verissime Echarodus ani-madvertit: *Ille namque falsarius Auctores, quos depeccatus est, identidem interpo-lat, & sua quadam immiscet: unde Summa Theologica sceleretur, & maculis opple-retur potius quam expurgaretur, si ad Speculi Moralis lectionem exigeretur.*

Quæ tamen, tamen reprehensione digna sint, iusta demum ac debita Garciam laude fraudare non debent: illud que luce clarius constat, propositis ab eo emen-dationibus germanam quam plurimum in locis restitui *Summa Theologicæ* lectionem quæ in editione Romana, aliisque vetustis scatebat mendis. Sphalmatum exempla nonnulla jam attulimus, quæ in libello Garcia corrigenda iubentur. Pauca sub-jicio ex laudata Veneta editione, pariter & Romana, quæ in eodem libello non-tantur, & emendantur. Prima part. quæst. 1. art. 10. arg. 2. legimus: *Scriptura, quæ Testamentum vetus vocatur, quadrisariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, secundum allegoriam.* Corrige vocem alteram, & lege *secundum etimologiam.* Quæst. 8. art. 3. in arg. Sed contra: *Gre. seu Gregor. dicit Super Cantica Canticoorum.* Corrige, *Glossa, &c.* Quæst. 60. art. 5. ad 4. *In quantum vero est bonum, beatificans naturaliter omnes supernaturali bea-titudine.* Corrige: *beatificans universaliter omnes, &c.* Prima 2. quæst. 2. art. 7. in fine corp. sic habet Veneta editio: *Unde dicendum, quod beatitudo est aliquid extra animam.* Tarraconensis Codex, emendatioreque editiones legendum præbent: *Unde dicendum est, quod beatitudo est aliquid anime: sed id, in quo consistit bea-titudo, est aliquid extra animam.* Art. 8. in utraque editione: *Qui est universale subjectum beatitudinis omnium bonorum;* ubi pro *subiecto* reponi oportere nemo non videt, *objectum*: vocemque *bonorum* retinent alia exempla: habent alia *beatorum.* Hæc vero fati.

III. Garcia labores commendatione plurima dignos aut ignoravit, aut negle-xit Dominicus Nicolinus in sua Veneta operum Divi Thomæ editione anno 1593. 1594. quæ omnibus inquinata mendis est, quibus editio Romana scætet. At viri diligentissimi correctiones admisit, adprobavitque Cosmas Morelles, qui patria Catalanus, & alumnus Cœnobii S. Nonifri prope Valentiam Aragoniæ Provin-ciæ Ordinis Prædicatorum, novam operum S. Thomæ editionem curavit *Antuer-pia* (vel potius Colonia) typis Joannis Keerbergii anno 1612. Tomis XVIII. in fol. Hæc dissertit ille in Præfatione: „ Ad corrigendum vero *Summa Theologica*, loca plurima, excitavit me Correctorium industrie elaboratum, atque editum à perdocto viro F. Francisco Garcia, quondam apud Tarraconenses publico Theologiæ Professore, & postea Valentia Gymnasti Prædicatorii Regente. Cu-jus viri correctionem, etsi non in omnibus locis ab ipso designatis, pro ma-jori tamen parte in principalioribus, cum manuscriptis tamen plerisque vetul-tioribus exemplaribus consonam deprehendi. „ Hinc patet, Garcia lectionibus, quas ipse ex Tarraconensi præsertim Codice sumpsit, quasve in suis *Mss. vetustio-ribus exemplaribus* legebat Morelles, fidem plurimam concillari.

CAPUT II.

Nova Rome à Gregorio Donato curata editio. Lovaniensium Doctorem, & Duacensium emendationes, & notæ: quarum aliquæ ad examen vocatæ. Parisiensis Joannis Nicolai accuratior editio: quid in ea videri possit minus laude dignum, indicatur. Reginaldi Lucarini emendationes aliquæ expensæ, & correctæ.

I. Partam hanc novis curis ornari posse existimavit, exornavitque Gregorius Donatus Romanus, Romanæ Ordinis Prædicatorum Provinciae alumnus, & Hyacinthi Petronii S. Apostolici Palatii Magistri Socius, nova Romana editione sumptibus Andree Brugiotti, apud Bartholomeum Zanetum anno 1619. accurata, in Tomos XII. in 12. distributa. In Epistola ad *sincere veritatis candidum amatorem*, quæ Rome data legitur die 15. Octobris, anno 1618. hæc habentur: Ipsissima Angelici Auctoris menti, tuæque utilitati consulendum duxi: quod factum est castigatissima emendatione. Nullus quippe Codex, aut vetustior, extitit, nisi, aut fide insignis, in Italia, Gallia, Hispania, Germaniæ fuit, & verius, scilicet, qui Romanam hanc tertiam plenissime non adjuverit editionem. Hæc hic puram Thomæ mentem, cui nihil extraneum admixtum, nihil detractum, aut tumque. Subreptitia nonnulla eliminavimus: si qua deerant, adjecimus.

Hæc eadem recusa prostat editio Amstelodami sub ementitis Coloniae Agripinae typis Comelii ab Egmond 1639. Voll. 12. in 12. & ibidem 1640. Tom. V. in 4. quas notat Echardus: & Lugduni sumptibus Joan. Baptistæ Barbier 1688. Voll. 10. in 12. Errata plura, quæ non vidit, aut non adverterat Garcias, & in editione prostant Cosmæ Morelles, correctæ in hac Romana editione sunt, & expurgata. Exempla profero nonnulla. Prima part. quæst. 5. art. 3. ad 4. hæc habentur verba: *Sunt autem Mathematica separata secundum rationem tantum, prout abstrahuntur a motu, & a materia: quæ emendata leguntur in editione Donati, prout abstrahuntur a motu, & a materia.* Quæst. 8. art. 4. in c. legit Donatus, *sicut si homo est albus dente: legunt alii, secundum dentem: & in editione Cosmæ Morelles albus dente.* Prima 2. Quæst. 1. art. 7. in c. sic habet postrema laudata editio, *habens effectum bene dispositum: recte vero Donatus, habens affectum bene dispositum.* Id genus plura innotescent editiones diligentius invicem comparanti, & expendenti.

II. Operam suam, studiumque per hæc tempora contulere Doctores Lovanienses, & Duacenses, ut omnibus expurgata nævis, quorum genus & conditionem exemplis hæctenus patefecimus, *Summa Theologica* Divi Thomæ prodiret. Thomas Madalena in sua *Crisi Thomistica*, de qua inferius agendum, *Lugdunensem* anni 1663. editionem laudat, in qua *Observationem Theologorum Lovaniensium, & Duacensium circa litteram Divi Thomæ* typis editæ exhibentur: quarum aliæ Codice Tarraconensi à Garcia adhibito, & Codice Cameracensi ab eisdem Theologis collato innituntur: ab ipsâ Theologorum conjectura, & crisi prodeunt aliæ. Parisina mihi præsto est editio, quæ sumptibus Dionysii Moreau prodit partim anno 1648. partim anno 1652. *quorundam Theologorum Lovaniensium opera mendis repurgata.* eorum criticis *observationibus* in calce uniuscujusque Voluminis munita. Lugdunensis etiam præsto est anni 1677. editio, in qua sic lego: *Summa Sancti Thomæ Aquinatis, divinae voluntatis interpretis, Ordinis Prædicatorum. . . in tres partes ab Auctore suo distributa. Post Lovaniensium, atque Duacensium Theologorum, insignem operam, novis adhuc mendis castigata, &c.*

De notis hujusmodi, quas laudati Theologi appofuere, latiore agunt calamo Joannes Nicolaus in suæ Parisinæ editionis Præfatione, & Thomas Madalena in Crisi Thomistica. Plurimas nempe laudant, rejiciunt alias, aliasque veluti superfluas insuper habent. Prima P. Q. 11. Art. 3. in c. legit Donatus. *Si ergo essent plures Dii, oporteret eos differre. Aliquid ergo conveniret uni, quod non alteri. Si autem*

hoc

hoc esset, perfectio alteri eorum deesset: & sic ille, in quo esset privatio; non esset simpliciter perfectus. Nidam lectionem obsecrant Theologi Duacenses: *Et si hoc esset privatio; non esset simpliciter perfectus: si autem esset perfectio, alteri eorum deesset.* Interpunctionem mutant Lovanienses, hoc modo: *Si autem hoc esset perfectio, alteri eorum deesset, &c.* Q. 61. Art. 2. ad 2. in editionibus, Romana Pii V. Antverpiensis Cosmæ Morelles, & Romana Gregorii Donati, hæc habentur: *Non tamen est (Angelus) supra tempus, quod est numerus successione esse ejus post non esse: & etiam quod est numerus successione, quæ est in operibus ejus: ubi perperam Theologi expungenda jubent, quod est numerus successione esse ejus post non esse.* Secunda 2. Qu. 24. Art. 10. ad 2. in his verbis: *est autem alia cupiditas venialis peccati, quæ semper diminuitur per caritatem; negantem particulam desiderari censent Theologi, legendumque monent: qui a non semper diminuitur per caritatem.* Q. 68. Art. 4. ad 2. sic habent frequentius editiones: *Et ideo accusatus si innocens fuerit, potest et injuriam suam remittere, maxime si non calumniose accusaverit, sed ex animi levitate. Si vero ab accusatione innocentis (al. nocentis) desistat propter aliquam collusionem (al. confusionem) cum adversario, facit injuriam Republicæ.* Quo loco Theologi Duacenses legunt: *Si vero ab accusatione innocentis desistat propter aliquam collusionem, potest et remitti ab eo, qui accusatur: si autem ab accusatione nocentis desistat propter aliquam collusionem &c.* Ubi doctiores observant, intrusa verba neque vetusta editione, neque Mss. Codicis fide niti, neque loco Sacra Scriptura ex decimono capite Deuteronomii allegato consonare. Paucæ diligens Lector sedulo expendat loca, quæ protulimus, ut ex uno exemplo discat omnia, similemque aliorum conditionem pernoscant.

III. Nondum satis emaculatum in lucem prodidisse visum est præstantissimum Opus. Novam curavit Parisiis anno 1663. editionem, *Societatis typis* in fol. Joannes Nicolaus: quem Virum clarissimum debito elogio non semel nostris in Dissertationibus exornavimus. Titulus est: *Summa Theologica S. Thomæ Aquinatis, quintæ Ecclesiæ Doctores, jure merito Anglici, post ante actas omnes ubicunque terrarum ejus editionis accuratius recognita: & tum à mendis expurgata, tum restituta quorumlibet Auctorum veris & legitimis Indicibus, & innumeris Patrum, Conciliorum, & Decretorum testimoniis, ad materias controversas vel ad moralem disciplinam pertinentibus, in margine locupletata: notisque historicis, ac dogmaticis undequaque adjectis aucta, ornata, illustrata, ut paulo post subjuncta Præfatio plenius indicabit.* Hæc eadem iterum lucem vidit editio Lugduni, typis Anisson, Posuel, & Rigaud anno 1685. fol. caractere nitido & eleganti: & ibidem sumptibus Anisson, & Posuel anno 1701. & 1702. in 12. Typographicis mendis textum se repurgasse, proficitur Nicolaus in Præfatione: *historicam alicubi sinceritatem veritatemque restituisse, hiatus plures, & lacunas implese ad supplendam seriem textus: prætermittas non semel supplevisse aliquorum argumentorum solutiones, undecumque prætermisio illa videri possit contigisse: verosque demum indices Patrum, Conciliorum, Scripturarum, Glossarum, Decretorum, vel legum civilium, imo & prophandarum auctoritatum reposuisse.*

Diligentiâ à Nicolajo hac in editione adhibita specimen habet lector in ejusdem Præfatione, ubi nonnulla offeruntur exempla. Ad veritatem historiarum restitutam pertinent, quæ sequuntur. Secunda 2. Q. 2. Art. 7. ad 3. *ex historiis Romanorum* adinvento refertur cuiusdam sepulchri, & aureæ laminæ cum epigraphæ, tempore Constantini Augusti & Helenæ matris ejus. Quo loco Irenæum reponit Nicolaus, matrem Constantini Sexti. Vide Theophanem apud Baronium ad An. 780. num. 8. Item Q. 108. Art. 1. ad 4. hæc habentur: *Et Sylvester Papa excommunicavit eos, qui cum in exilium miserunt: ubi Sylvester lege. Demum Q. 189. Art. 1. arg. 3. rejecta aliarum editionum lectione, sicut Gregorius scribit Anglorum Episcopo: hanc Vir petriissimum reponendam jubet: sicut Gregorius scribit Siagrius Gallorum Episcopo. Quæ utique subjiciuntur verba, partim in genere est, sin omnia, Libro 9. Epistolæ S. Thom. Oper. Tom. II.*

b

to-

tola 106. ad Syagrium, Ethevium Virgilium; & Desiderium Episcopos. Laudatam consule Epistolam in novissima Operum Sanctissimi Pontificis editione.

Additamenta vero, quæ supplenda censuit Doctissimus Editor, loco exempli hæc accipe. Prima p. Q. 1. Art. 5. in c. ubi *prædicarum Scientiarum illa dignior dicebatur, quæ ad ulteriorem finem non ordinatur*; adjecta leguntur verba: *sed ad ipsam alie, sicut ad finem ordinantur*. Secunda 2. Q. 136. Art. 3. ad 1. sic habent editiones: *Et ideo prior est homo ad sustinenda mala, in quibus concupiscentia delectatur presentia*: addit ille, *propter bona, in quibus concupiscentia delectatur presentia*: (quod additamentum exposcit series textus,) *quam tolerare mala propter bona futura quæ secundum rationem appetuntur*. Præmissa demum solutionis ad argumenta præsto exemplum est 1. 2. Q. 102. Art. 6. ubi solutio ad 10. desideratur in editione Romana anni 1570. & Antverpiensi anni 1612. Hanc supplevit primus Franciscus Garcias: eademque nitidior stylo legitur in Romana editione Gregorii Donati, Italicis inclusa, cum adjecta marginali admonitione: quam demum & ipse adoptavit Nicolajus.

Curatam ergo à Viro clarissimo editionem cæteris accuratorem vocat Jacobus Echarodus: *præsertim quantum ad indices, ubi Sanctus Doctor in Articulo aliquo ad alium ejusdem Summæ Articulum remittit*. Maluisset idem Echarodus, ut *quædam sua Vir doctus ipsi Divi Thomæ articulis uno contextu non addidisset*; sed ea vel auctore, vel in inferiori margine extra contextum poni curasset. Unde diligenter deum lectorem admonet, ut ad aseris/cos ascendat in principio, & sine assumentis postor: quos attamen admonet ego, nimia Typographi incuria prætermissos in Lugdunensi laudata editione anni 1702. & 1701. Sed & multo nimius videri Nicolajus potest in Solutione ad 3. quæ habetur 2. 2. Q. 11. Art. 2. quam scilicet prolixo adduxit additamento, Hieronymi & Cyrilli Alexandrini testimoniis adjectis: quæ, tametsi aptissima sint, è calamo tamen Divi Thomæ non prodierunt.

IV. Paucis post hanc Editionem annis, anno videlicet 1666. lucem Romæ apud Successores Vitalis Mascardo viderunt *Animadversiones quædam Reginaldi Lucarini, Sacri Palatii Apostolici Magistri, in Textum Operum S. Thomæ Doctores Ecclesie*. Dolet ipse in Præfatione, Romanam anni 1570. editionem non paucis, errante prælo, inquinatam mendis prodidisse: studiumque se, operamque suam collocasse testatur, ut quæ sibi in Summa Theologica, *præcipue impressionis Venetæ apud Dominicum Nicolinum 1564. (lege 1593.) sphalmata occurrerunt, vel corrigeret, vel suppleret*: variasque demum admonet lectiones apud Sapientes, quas collegerat, in suo Libello communicasse.

Dolendum, illustrem Virum moliri novum correctionis opus voluisse, quod jam præstantissimi laudati Editores perfecerant: ipsorum labores dignissimos commendatione vel ignorasse, vel paullo confidentius neglexisse. De Libello ejus proferte satius erit iudicium; quod Raymundus Capisuccus tulit in *Controversiis Theologicis selectis*, Romæ typis editis anno 1670. Hæc habet ille *Controversia XXIV. De Præfatione pag. 372.* Non video, inquiens, cur errorum existentium in Textu Summæ Theologicæ Venetæ impressionis apud Dominicum Nicolinum anni 1564. (1593.) catalogum illum proferte debuerit hic Auctor: cum errores illi ferè omnes jam correcti sint in aliis editionibus; Romana scilicet; Lovaniensi; Coloniaensi; Parisiensi, ante illius Manualis (titulus est Operis, cui *Animadversiones Lucarini* adjectæ sunt) editionem: nam hoc Manuale prodit anno 1666. Nec enim apparet, quid utilitatis Lectoribus, aut laudis Angelico Magistro, ejusque doctrinæ hujusmodi antiquorum errorum refutatio afferre possit. Refert quidem & Gregorius Donatus in principio Primæ Partis Summæ Divi Thomæ *editionis Romæ mense anni 1619.* errores, qui olim in eadem Summam irrepserant, sed eos ipsos emendatos monet, collatis undequaque ipsius Summæ variis codicibus, tum antiquis manuscriptis, tum in ipsa Typographica artis infantia impressis. At Lucarini errores antiquos recenset, & correctionis jam adhibita non meminit: imo

cor-

corrigendos monet etiam illos, qui correcti sunt in Editione Romana anni 1619. quod certe illi notum fuit, vel notum esse debuit. Alios etiam errores profert, qui revera errores non sunt, illisque correctiones nullatenus ferendas præscribit. Plura etiam corrigi, quæ utroque modo aequè bene legi possunt.

Errantem Lucarinum in locis, quæ corrigenda censet, vel pauca produnt, quæ profero exempla. I. P. Q. 13. Art. 5. ad 1. *Agens vero univocum non est causa universalis totius speciei.* sed est causa particularis respectu hujus individui, quod in participatione speciei constituit. Legendum, ait ille, *constitit*: apertissimo scilicet sphalmate. Sententia namque Thomæ est: *Agens univocum non agere in ipsam rationem speciei, sed individuum constituere in participatione speciei*. Q. 34. Art. 1. ad 2. *Per eundem modum potest intelligi, quod dicitur Deo sit cogitando intueri*. Aliam ipse præfert lectionem, *dicitur de Deo*: absurdam sine dubio, & Angelico Doctore repugnantem, qui hæc addit: *in quantum scilicet intuitu cogitationis divine concipitur Verbum Dei*. Hinc vox illa, *Deo*, in dandi casu accipi debet. Verborumque Thomæ sensus est: *Dicere*, seu producere Verbum, quod convenit Deo, est cogitando intueri. Q. 46. Art. 2. ad 1. *Non enim mundum temporis volunt (quidam) habere, sed sicut creationis initium*. Reponit ille *mundum tempus*: hoc est, volunt quidam, mundum non habere tempus. Non ita Augustinus, cujus verba adhibet Aquinas, qui Libro XI. de Civitate Dei, Capite 19. num. 2. sic ait: *Qui autem à Deo quidem factum Mundum fatentur; non tamen eum volunt temporis habere, sed sicut creationis initium, ut modo quodam viâ intelligibili semper sit factus*. Minus attendi, & ipsi Patavini Editores vocem temporis mutarunt in tempus 1. 2. Q. 12. Art. 5. ad 3. *Bruta animalia moventur ad finem, non quasi considerantia, quod per motum suum possint consequi finem*, quod est proprie intendenti, sed quasi concupiscentia, naturali instinctu moventur ad finem. Quo loco legi jubet Lucarinus: *sed quasi concupiscentes finem, naturali instinctu moventur ad finem*. At animalia bruta si dicas concupiscentes finem, Prificianum egregie verbas: itaque retine, *concupiscentia*, ac subintellige, ut pervium est, *finem*.

Generis alterius lectionem, quas profusus in Cules Capisuccus habet, duo, quæ sequuntur, exempla accipe. I. P. Q. 46. Art. 1. C. *Nihil potest præter Deum ab eterno fuisse*: & Q. 50. Art. 5. ad 3. *Omnia deciderent in nihilum, nisi continerentur à Deo*. Loco priorè aliam Lucarinus lectionem affert, *nihil oportet præter Deum*: & loco altero, *nisi conservarentur à Deo*. Nullius nempe momenti obtrudit lectiones.

CAPUT III.

Accuratissime editiones Patavina duæ: quæ invicem comparantur; & expenduntur. Emendationes curari adhibere possunt. Novissima correctiones Thomæ Madalena Ordinis Predicatorum, cum Animadversionibus.

I. Patavina sequitur editio, quæ anno 1698. prodit ex Typographia Seminarii, quinque Voluminibus comprehensa in folio. In Præfatione ad Lectorem hæc sunt Typographi monita. 1. Multa exemplaria diligentius collata esse, ut quæ in singulis dispersa venustatem aliquam singulis editionibus afferrent, ea in hanc simul collecta universa, illam præ cæteris illustriorem redderent, atque ornatorem. 2. Tantum in erroribus corrigendis operæ ac laboris possunt, quantum ab homine navo atque industrio afferri potest: multoque certe in hac Editione futura pauciora, quæ corrigi debeant, quam in quibusvis vel peregrinis editionibus: neque tamen omnia sublata. 3. Summorum Pontificum, Conciliorum, Sanctorum Patrum, aliorumque denique Scriptorum omnium testimonia, quorum plurima mendosis ad marginem notis in omnibus propemodum Editionibus legebantur, ad suos fontes revocata, laborem in quatuor maxime post primum voluminibus allevante Joannis Nicolai diligentia. Quæ discedit Typographus, accuratissime præfata fuisse inficiabitur nemo, qui hanc sedula manu tractaverit, ac attentis illustra-

s. Thom. Oper. Tom. II.

verit oculis, expenderitque editionem: quam revera illustrem ornatamque reddiderunt Patavini Editores, germanis à Francisco Garcia restitutis lectionibus adhibitis, collatisque vetustis ac recentibus insignioribus editis exemplaribus, locorumque indicibus (quantum patitur humana diligentia) ad suos fontes revocatis. Si qua varia occurrerent lectiones, Divi Thomæ menti, ac doctrinæ contextui consonæ; eam retineri in textu visum est, quæ convenientior credebatur: in marginem alia alio caractere rejecta est. Si qua demum suppleri aliquando oportuit, quæ desiderabantur; hæc asterisco, vel crucule signo adnotata sunt, ut à germano Sancti Doctoris textu quacumque distinguerentur auctoria: alia demum, ut pote superflua, prætermissa.

Iterum Patavii typis ejusdem Seminaris anno 1712. prodit *Theologica Summa*, in duodecim distributa volumina in 12. Quid operæ ac industriæ secundis curis præstitum fuerit, Typographus narrat. 1. Ad internum nitorem Operis quod attinet ac perfectionem, nec antehac in priore anni 1698. Editione Patavina, nec ab aliis unquam plus operæ ac studii emendationi ejus tributum. 2. Nullam non adhibitam diligentiam, ut non verba modo Divi Thomæ, sed ipsa illa per Divum Thomam aliunde accita, fideli suæ restituerentur. 3. Id porro maxime accuratum, ut omnia & probabilissima ubique lectio retineretur: tum si qua dubia visa est, adderet altera: cæteraque, unde nullus est usus, omnino rejicerentur. 4. Idque non pro genio ingenioque à Patavinis Editoribus præstitum, sed inuito diligentiore vetulorum exemplarium examine, consultique præstantissimorum Virorum lucubrationibus, quas editas ad id perficiendum correctionis opus jam memoravimus. Majoris adhibita in hac Editione à Patavinis diligentia pauca satis fuerint exempla. I. P. Qu. 5. Art. 5. c. Editio prior sic habet: *Ad hoc quod aliquid sit perfectum & bonum, necesse est quod formam habeat, & quæ consequuntur ad istam*: at posterior, & ea quæ præexistunt, & ea quæ consequuntur ad istam; ut in editione Gregorii Donati, ac Lovaniensium Theologorum, & Duacensium. Q. 15. Art. 1. c. in priore Editione *Mandatum factum dicitur à Deo per intellectum agentem*: in altera, à Deo per intellectum agente. Q. 46. Art. 2. ad 1. in illa: *Non enim mundum tempus volunt habere*: in ista, *non enim mundum temporis* (initium scilicet) *volunt habere*, ut apud Augustinum Lib. xi. de Civ. Dei Cap. iv. Sed hac præclara in Editione quis agre non ferat, cruculas, lineolas, asteriscos, ubi supplementa occurrunt, prætermisissos fuisse, ut I. 2. Q. 102. Art. 6. ad 10. Quo loco admonet Scraphinus Capponi à Porreeta, solutionem illam ad argumentum decimum, quæ à Sancto Doctore data fuerat, negligentia nonnullorum excidisse: at dubio procul quæ modo legitur, non ipsum Aquinatem, sed Garciam, & Donatum auctores habet: unde asterisco, aut lineolis insignienda fuerat, ne pro germano Divi Thomæ textu acciperetur.

II. Neque tamen in his Patavinis editionibus inficias iverimus, adhuc aliqua extare menda, quæ diligentioribus curis detergenda forent. Sphalmatum hujusmodi, ne velle videamur fucum facere, accipe exempla. II. 2. Q. II. Art. 2. ad 2. hæc habentur in Editione Patavina fol. anni 1698. „ Unde Leo Papa in quadam Epistola ad Procerum (al. Proterium) Episcopum Alexandrinum dicit: *quod inimici Crucis Christi*, &c. „ In alia Editione anni 1712. in 8. legimus: „ Unde Leo Papa in quadam Epistola ad Proterium Episcopum Alexandrinum (quæ Epistola nunc non extat) dicit, quod inimici Crucis Christi, &c. „ Vox illa, *Procerum*; ut pote corrupta, omnino rejicienda: Leonis vero Magni epistola, ad illum Alexandrinum Episcopum data, perperam dicitur nunc non extare; cum eam tot ante annos ex insigni Codice Dominici Grimani Patriarchæ Aquilejensis, & S. R. E. Cardinalis, typis vulgaverit Palchalis Quæfnelius. Allata ad Aquinate verba habentur Capite II.

Item 3. p. Q. 68. Art. 3. arg. 1. in utraque Editione legitur: „ Dicit enim Leo Papa (Epist. 4. cap. 5.) *duo tempora, Pascha, & Pentecoste, ad baptizandum à Romano Pontifice legitime prefixa sunt. Unde dilectionem vestram monemus, ut melius dies huic observationi miscatis*. „ Admonendum fuerat, postrema tantum

apud Sanctum Leonem in Epistola 4. nunc 16. verba legi: cætera ad titulum pertinere Canonis præsumi, ut colligere facillime quisque potest ex Concilio Moguntino I. anno 847. celebrato Capite 111. Denique 2. 2. Q. 147. Art. 7. Sed contra in edit. in fol. „ Concilium Chalcedonense dicit: *In Quadragesima, &c.* (Habetur de „ Consecrat. Dist. 1. cap. 50. Solent.) „ Et in altera editione: „ Habetur in quadam Concil. Capitulari inerti Auctoris, loci, & temporis. „ Admonendum fuerat, *Concilium Cabillonense* legi apud Ivonem; & Gratianum, ipsumque Sanctum Thomam 4. Sent. Dist. 15. Q. 3. Art. 4. in arg. Sed contra Qu. 3. reponi vero demum oportere, ex Capitulari, non inerti Auctoris, loci, & temporis; sed Theodulphi Aurelianensis anno 797.

III. Emendatorem præterea, purioremque curari posse editionem, correctiones evincunt propositæ à Thoma Madalena Ordinis Prædicatorum, natione Hispano, Provincia Aragoniæ alumno, Conventus Alcantariensis Priore. Opusculum prostat abs Viro Doctissimo editum *Cæsar augustæ, apud Heredes Emmanuelis Romanæ Universitatis Typographi anno 1719.* In fronte Titulus legitur his verbis: *Crisis Theologica, & novissima litteralis emendatio, Summæ Theologica Angelici Doctoris Sancti Thomæ Aquinatis adjicienda*. „ juxta antiqua Volumina manuscripta, quæ Dicus Vincenzus Ferrerius tradidit Conventus Alcantariensis Ordinis Prædicatorum. Adnotat Madalena in præfatione: Codicem prædictum Mss. quatuor in Volumina distributum esse: & in cujusque Voluminis fronte hæc verba antiquo caractere scripta legi: *Istum librum dedit Conventus Alcantariensis Venerabilis Pater P. Vincentius Ferrerius, Saceres Theologia Magister, & Confessor Domini Papæ Benedicti XIII. Etatem voluminum non eandem esse: in primo quippe Libro, seu Prima parte Thomas appellatur Sanctus, in aliis tribus dicitur simpliciter Frater Thomas; ut hæc posteriora Volumina tria ante sacram ejus ejus Apotheosim manu fuerint exarata. Atqui vero Summam Theologia anno 1663. prelo Lugduni mandatam, in qua observationes Theologorum Lovaniensium & Duacensium circa litteram Divi Thomæ obijciuntur, adhuc vitio preli ita mendis abundare, ut ipsa Theologorum emendatio sit novæ correctionis indiga. Hanc auspicio peragi, ac perfect posse ope Codicis manuscripti Alcantariensis. Novam denique Editionem, quæ Joannis Nicolai adnotationibus, aliffque locupletata anno 1698. prodit Patavii, consulto prætermitti, ne repetitione variarum editionum abiret Opusculum in volumen: & præsertim quia sensus, & ordo litteralis Divi Thomæ potius ex Manuscriptis exemplaribus, quam ex Editionibus subsistere debet.*

Nemo laude plurima non celebret Madalenæ studium, qui germanum Thomæ textum in *Summa Theologica*, Manuscriptorum Codicum bonæ notæ fide & auctoritate, restituit curavit, ac frequentius restitutum comprobavit. Non ita fortasse videri dignus commendatione Auctor potest, quod Patavinam Editionem, quæ in ejus, ut ait, *venerat manus*, prætermiserit: ac sphalmata, quæ in eadem correctæ habentur, iterum sub oculis corrigenda ponat. Similium emendationum, quæ supervacaneæ sunt, exempla afferro. I. P. Qu. 6. Art. 3. ad 1. *Unum non importat rationem perfectionis, sed indivisionis tantum*: non, seu indivisionis. Qu. 8. Art. 4. ad 6. *Anima ejus esset ubique, primo quidem, sed per accidens*; absque negante particula, non primo, ut ex collatione textus aperte colligitur. Q. 14. Art. 9. ad 2. *Cum Deus sit ipsum esse*: non, scit ipsum esse. I. 2. Q. 4. Art. 1. ad 3. *Delectatio sensus, contraria rationi*: impedit estimationem prudentiæ magis quam affirmationem speculati-vi intellectus: quo loco aliquibus in Editionibus desiderantur ea verba, *estimationem prudentiæ magis*. Q. 5. Art. 5. in arg. 1. *Quam, id per quod finem ultimum consequitur*: ubi alia mendosa lectio, quam id, quod per finem. II. 2. Quæst. 19. Art. 1. c. *Potest nobis malum quippe provenire*: non, pene. Q. 24. Art. 10. ad 1. *Potest enim* (Caritas) *habere causam augmentem*: non, agentem; unde subdit Thomas: *sed non potest habere causam minuentem*. III. p. Q. 27. Art. 1. ad 3. *Non tamen fuit liberata... nisi per Christi hostiam*: non, osium. Q. 29. Art. 2. c. *Finis autem matrimonii est proles generanda, & educanda, ad quorum primum pervenitur per concubitum consu-*

galem; perperam in aliquibus editis, per consensum. Q. 31. Art. 3. ad 4. *Benedictio facta est super Jebu*: non, *Jesu*. Hæc satis: quæ; & quamplura ejusdem generis, veluti corrigenda, proponi non debuissent videtur; utpote in editionibus Donati, Nicolai, & Paravina, diligenti instituta Codicum manuscriptorum; ac Editionum veterum collatione, jam emendata.

Neque tamen vanos dixerim, inutileque Madalene labores, ac si laudabile nihil ad aliorum vigilias adjecerit. Plures imo in ejus Opusculo aut emendationes, aut lectiones variæ præstant, ex Codice illo Alcanitiensi desumptæ: quibus aut expurgari mendis potest Summæ Theologicæ textus, aut si quando involutus & obfuscus apparet, reddi nitidior. Rem nonnullis præfacio exemplis. I. p. Q. 10. Art. 5. c. *Quædam vero recedunt minus à permanentia essendi, quia esse eorum nec in transmutatione consistit, nec est subjectum transmutationis; tamen habent transmutationem adjunctam, vel in actu, vel in potentia. Sicut patet in corporibus celestibus; quorum esse substantiale est intransmutabile; tamen esse intransmutabile habent cum transmutabilitate secundum locum. Et similiter patet de Angelis; quod scilicet habent esse intransmutabile cum transmutabilitate secundum electionem, quantum ad eorum naturam pertinet, & cum transmutabilitate intelligentiarum, & affectionum; & locorum secundum modo. Tolle cum Alcanitiensi Codice verba illa, quantum ad eorum naturam pertinet; ac nitida remanet, plana, facilisque lectio. Q. 18. Art. 3. c. *Invenitur igitur quædam, que movent seipsa, non habito respectu ad formam vel finem, que inest eis à natura, sed solum quantum ad executionem motus. Sed forma, per quam agunt, & finis propter quem agunt, determinatur eis à natura.* Sententiam clariorem habes, si cum eodem Codice legas: *Invenitur igitur quædam, que movent seipsa solum quantum ad executionem motus; sed forma, per quam agunt, & c.* Quæst. 19. Art. 1. ad 3. *Voluntas, cujus objectum principale est bonum, quod est extra voluntatem, oportet, quod sit mora à bono: ubi germanam lectionem, sui Codicis ope, sic restituit Madalena, quod est extra volentem. I. 2. quæst. 13. art. 5. c. *Ratio eligendi aliquid est, ut ex hoc possimus consequi finem, vel hoc quod ducit ad finem.* Sincera videtur Madalene lectio: *Ratio eligendi aliquid est ex hoc, quod ducit ad finem.* Quæst. 102. art. 3. ad 7. *Prohibitum erat, ne mercedem prohibiti, aut pretium carnis in domum Dei offerrent. Codex Alcanitiensis pretium canis habet: ut nempe legitur in 23. Capite Deuteronomii v. 18. Ibidem art. 4. ad 6. *Arca sita erat inter duos Cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super arcam erat quædam Tabula lapidea, qua dicebatur Propitiatorium, super alas Cherubim. At Propitiatorium de auro mundi simo fabricatum, luculentissime testatur Sacra Scriptura Exodi Cap. xxv. v. 18. & Cap. xxxvii. v. 6. Mendo itaque, quod in edita plura Summæ Theologicæ exemplaria præscripti, Alcanitiensis alique Codices carent, in quibus ita legitur: *Super arcam erat quædam Tabula, qua dicebatur Propitiatorium.* Hac de re latius & uberius infra. 2. 2. quæst. 1. art. 5. ad 1. *Infideles eorum, que sunt fidei, ignorantiam habent, quia nec vident, nec sciunt ea esse credibilia. Longe nitidior in Codice sæpe laudato occurrit lectio: quia nec vident aut sciunt ea in seipsis, nec cognoscunt ea esse credibilia.* Quæst. 2. art. 9. ad 3. *Unde non leviter credit, cum habeas sufficiens inducivum ad credendum: & ideo non tollitur ratio meriti. Sentium, textumque legitimum exhibet Codex: unde non leviter credit; tamen non habet sufficiens inducivum ad sciendum, & ideo non tollitur ratio meriti.*****

CAPUT IV.

Neque indicata menda plura qua irrepserant, neque adhibita à Viris peritissimis emendationes, ullam unquam in præstantissimum Summæ Theologicæ opus corruptionem invexere. Joannis Bromiarj sententia quædam expenditur.

Laudabiles jam curæ innescunt, quas Viri præstantissimi per succedentia tempora susceperunt, ut Summæ Theologicæ Divi Thomæ, quantum humana conferre industria poterat, expurgata mendis prodiret; textumque præstaret, qui Sanctissimi Auctoris genuinus & germanus videretur. Quid ergo? Num sincera ac primæva verborum sententiarumque lectio, quam didaverit scripseritque Thomas, dubia fuerit, non explorata? Absit. Errorum qui irrepserunt, & emendationum quamplura consulto dedimus exempla: quæ certum exploratumque fiat, nihil ex ipsis mendis, quibus edita egregii illius Operis exempla scatebant: nihil ex emendationibus, quas docti solertesque editores adhibuerunt, quod intrinsecus ad sensum, & sententiam, & doctrinam, cepisse illud unquam detrimisti.

Sunt enim sphalmata plura, quæ prelo errante, vel incuria Typographorum exciderunt. Sunt alia, quæ Librarium oscitantiam, aut imperitiam causam habent: quippe qui minus attento corporis oculo, minusque intenta mentis acie Codicis manuscriptos legebant, notique præsertim compendiaris decepti vocem alteram pro altera scripserunt. Quo duplici quidem mendorum genere, nitor quidem textus inficitur: doctrinæ sensus, & sententia Auctoris non immutantur. Sunt etiam variæ quædam lectiones quæ in ipsis manu exaratis codicibus extant: alteramque præstant edita nonnulla exempla: alteram alia pro Codicum varietate, quos illi adhibuere qui editiones accurarunt. An ergo lectionum hæc discrepantia variam infertat alibi sententiam, atque repugnantem? Minime gentium. Exemplis res clara, & perspicua fiat. I. part. quæst. 1. art. 5. c. sic habent edita, & manuscripta exempla quædam: *Præctiarum vero scientiarum illa dignior est, que ad ulteriorem finem non ordinatur: habent alia, que ad alio finem ordinatur: & rursum alia, que ad ultimam finem ordinatur.* Alia nempe lectio præ alia nitidior est; non invicem pugnant illa. Quæst. 14. art. 1. 5. ad 1. *Dicendum, quod Dominus; & Creator; & hujusmodi important relationes ad creaturas; secundum quod sunt in seipsis; sed Scientia Dei importat relationem ad creaturas; secundum quod sunt in Deo: quia secundum hoc est unumquodque intellectum in actu, quod est in intelligente: res autem create sunt in Deo invariabiliter; in seipsis autem variabiliter. Vel aliter dicendum est, quod Dominus, & Creator, & hujusmodi important relationes, que consequuntur actus, qui intelliguntur terminari ad ipsas creaturas; secundum quod sunt in seipsis: & ideo hujusmodi relationes variæ de Deo dicuntur secundum varietatem creaturæ. Sed Scientia & amor, & hujusmodi important relationes, que consequuntur actus, qui intelliguntur in Deo esse: & ideo invariabiliter prædicantur de Deo.* Sunt vero codices, sunt etiam edita exempla; in quibus una dumtaxat responsio legitur, quæ secundo loco præstant: at responsa illa duo in aliis editionibus distinguuntur, quorum alterum non repugnat alteri, sed illud declarat.

In secunda Parte partis secundæ quæst. 10. art. 3. ad 3. sic legitur: *Pro alio peccato, puta pro adulterio, si committatur à fideli, & ab infideli, ceteris paribus, gravius punitur, quia gravius peccat, fidelis quam infidelis.* Mutillum textum, abique ulla sententiæ corruptione, exhibent edita aliqua exempla: *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis.* Quæst. 134. art. 3. ad 1. *Et magnificentiæ, que respicit magnum pecunie usum ubi nitidior alia videtur lectio, que respicit magnum in pecunie usu.* Variantes plurimas id genus lectiones notarunt Patavini Editores, aliasque præstat ex Codice Alcanitiensi Thomas Madalena: quas in argumentum

si quis adsumat, ut acciprem ac dubiam Sancti Thomæ mentem, ejusque doctrinæ sententiam objiciat, is nihil certe sapiat, imo desipiat oportet.

In ipsis Mss. Codicibus, quos hæcenus lustrarunt Summæ Theologiæ editores, quidpiam excidisse primigenii textus, v. g. solutionem ad aliquod argumentum, ipsum interdum Prolutorium, quod vocant argumentum Sed contra: ac mutila hujusmodi loca, quæ paucissima sunt, indigitarunt Garcias, Madalena, alique Nostrates. Hinc vero factum, ut Supplementa alicubi adjecta fuerint. Exemplum præsto est 1. 2. quæst. 102. art. 6. ubi quæ responsio ad 10. desiderabatur, à Garcia, & à Donato suppleta legitur. At ipsum adfumentum inter asserisicos, aut lineolas incluserunt diligentes ac sinceri Editores, ut ipsum crederet nemo partem esse primigenii textus; quamquam illud, & alia id genus supplementa, ex ipsa Aquinatis doctrina desumpta sunt. Sed in eo demum Joannis Nicolai, & Paravinorum Editorum maxime defudavit industria ac diligentia, ut Scriptorum allegata testimonia suos ad fontes revocarentur. Indices corruptissimè in vetustis editis exemplis occurrunt: quorum vitium, (si partim exciderit ex ipso Thomæ calamo, qui non omnia mutuari ex ipso fonte potuit,) repeti sine dubio debet, majorem quod attinet ad partem, ex Librariorum officiantia, & imperitia Typographorum. His detergi & expurgari Summam Theologicam mendis, non illam esse interpolari, sed ornari & illustrari.

II Insigne corruptionis, quod afferri solet, argumentum præterire piacularum foret quod ex quodam Joannis Bromiardi Ordinis Prædicatorum loco desumitur. In Summa prædicantium V. Mariae num. 10. ait ille: „ Ipsa vero tam eminenter sanctificata fuit, quod nec mortaliter, nec venialiter peccavit; sicut patet per Sanctum Thomam in tertia parte de Christo quæst. 37. art. 6. In eadem etiam Quæstione art. 2. ponit ejus sanctificationis excellentiam, quantum ad temporis prioritatem, in hoc quod sanctificata fuit in sua animatione, id est in conjunctione animæ cum corpore in utero matris suæ, & non ante: quia sanctificatio, & mundatio fit per gratiam, cujus subjectum est anima: nihil enim est capax gratiæ, nisi anima rationalis. “ Uror ego Veneta editione apud Dominicum Nicolinum anni 1586. in 4.

Quod primo loco tradit Bromiardus de Virginis Deiparæ immunitate ab omni culpa, lethali, ac levi, jam Thomas luculentissime docuerat in Tertia laudatâ Summæ Theologiæ parte: non 37. sed 27. quæstione: non articulo 6. sed 4. ubi inquit: Utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consenta, ut nunquam peccaret. Hanc vero vicepsimam septimam Tertiæ Partis quæstionem conferre mihi libuit cum vetustis pluribus editionibus, maximeque cum Veneta anni 1493. easque omnes cum recentibus omnino consonas deprehendi; quin adjectum quidpiam, aut imminutum: aut demum immutatum suspicari quis valeat. At ob stare videntur allata Bromiardi verba. Nihil mehercle minus.

Quæ namque tradere loco citato pergit ille, partim in articulo 2. ejusdem quæstionis profant: partim de suo adjecti ipse, vel alius quispian Bromiardi interpolator. Inquit Aquinas, utrum Beata Virgo fuerit sanctificata ante animationem? Quæstionem dirimit: Dicendum, inquit, quod sanctificatio Beate Virginis non potest intelligi ante ejus animationem. Primæ rationis momentum sic habet: Quia sanctificatio, de qua loquimur, non est nisi emundatio à peccato originali: sanctitas enim est perfecta munditia, ut Dionysius dicit in 12. cap. de Divinis Nominibus. Culpa autem non potest emundari, nisi per gratiam, cujus subjectum est sola creatura rationalis: & ideo ante infusionem animæ rationalis Beata Virgo sanctificata non fuit. “ Hæc eadem apud Bromiardum transcripta leguntur, sed interpolata. Thomas ait: Sanctificatio, de qua loquimur, (de qua scilicet art. 1. egerat ipse,) non est nisi emundatio à peccato originali. . . culpa autem non potest emundari, nisi per gratiam. Tres, quatuorve adsumit voces Bromiardus, cæteras omnes præmittit: Sanctificatio, inquit, & emundatio fit per gratiam. Addit Aquinas: Gratie subjectum esse solam creaturam rationalem. Idem tradit Bromiardus amplioribus

bus verbis: cujus subjectum est anima: nihil enim est capax gratiæ, nisi anima rationalis. Concludit Thomas: Et ideo ante infusionem animæ rationalis, Beata Virgo sanctificata non fuit. Non ita Bromiardus, qui tum adorat, sanctificationem Deiparæ fuisse non ante ejus animationem: tum addit hæc ejusdem peragrâ sanctificationem in sua animatione, id est in conjunctione animæ cum corpore. Invicem diligentius textum Articuli 2. comparata cum verbis Bromiardi, non illum interpolatum, corruptumque dixeris; sed ista ita composita, ut perperam ac mala fide textum exprimat.

Textum istum fido calamo eisdem pene verbis descriptum legitur apud vetustum auctorem Opusculi, quod Aquinati tributum profat num. lx. Sic habet ille, Articulo 111. Triplex est hujus sanctificationis effectus. Primus est culpe originalis expiatio, quia sanctificatio est motus ad sanctitatem. Sanctitas autem, ut dicit Dionysius de Divinis Nominibus, est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Hæc autem sanctificatio non potest intelligi ante animationem: tum quia sanctificatio est emundatio à culpa, culpa autem non expellitur, nisi per gratiam gratum facientem; cujus objectum (subjectum) non est, nisi creatura rationalis: tum quia cum sola creatura rationalis sit susceptiva culpe, ante infusionem animæ pro concepta non est culpa obnoxia. Hinc certo disce, qualis olim fuerit, ac semper egerit Sancti Thomæ textus, quem corruptum, superis invitis, vellent ac jactant censores morosiores aliqui.

Veneram Bromiardi Editionem aliæ præcesserunt, Lugdunenſis 1522. 4. Norimbergensis 1518. & 1485. fol. & alia antiquior absque loco, & anno, & nomine Typographi quibus in omnibus corruptissimus occurrit index Tertie partis quæst. 37. art. 6. & 2. An ita officianter Thomæ locum, quem excidebat, indicaverit Bromiardus? Floreat Vir illustris cadente sæculo, quattodecimo, ac vidit seculi insequentis annum tertium decimum, si Ludovico Valleolerano fides. De loco quem expendimus, sic habet Jacobus Echarodus in ejus Elogio: „ Nullum mihi dubium, quin interpolatus fuerit in Editionibus laudatis. Id enim sibi permiserunt, præsertim in Germania, in incunabulis Typographiæ ob Decretum Concilii Basiliensis, ut videre est in Summa Sancti Raymundi, in Roberti Holkot Commentario super Librum Sapientia, in aliis. “ Quod an recte factum, (cursum ait ille in Elogio laudati Holkotii,) pene Summam Pontificem judicium esto. Id non perniſerunt tamen Index Romæ in Auctoribus, Bulla Sixti IV. anterioribus: intactos manere jubens. Hinc edita demum referre exempla, nihil prodest: ad antiquos Codices manuscriptos recurendum est, ut quid illi scripserint hocce in argumento Auctores certo innotescat.

Capitulum V. Propitiatorum Arce in quodam Summa loco dicitur lapideum, prelo errante. Theophilus Raynaudus refellitur. um est sup. midmro

DE mendo certo compertoque agendum est postremo loco, quod aliquas in editiones Prime Secunde irrepsit, ubi Arce Propitiatorum dicitur lapideum. Illud nimia confidentiâ exaggerat Petrus à Valle clausa, seu eo sub nomine latens Theophilus Raynaudus: ac si ex mente, & calamo Sancti Thomæ excideret. Id vero ad examen vocandum est. Verba refero, quæ habentur in Diatriba VI. De Immunitate Cyriacorum: „ Dixerat Sanctus Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 4. ad 5. 6. Propitiatorum fuisse lapideum. Hoc Thomas de Lemos, in Romana editione Summæ absque ulla veterum Codicum fide, ex suo crebro mutavit, facta lapidis mutatione in lignum. . . Quamvis quod Lemos erasit, falsum esset, & quod ipse substituit, sit verissimum: tamen mentitur qui ait, Sanctum Thomam in re proposita dixisse veritatem, ut ei Thomas falsarius attribuit. “ Fateor ego, pleraque prostrate mendo vitata typis edita exempla, in quibus loco citato ita le-

gimus: *Hæc autem Arca sita erat inter duos Cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super Arcam erat quedam Tabula Lapidea, quæ dicebatur Propitiatorium, super alas Cherubim, quasi ab ipsis Cherubim portaretur.* At hocce mendum Thomæ Aquinatis auctori ascribendum esse, id est quod nihil hæsitans, & intrepidus inficior.

Tabulam hanc, non lapideam, verum de auro mundo, & de auro mundissimo constructam, luculentissime testatur sacer Exodi Liber Capite xxv. v. 17. & Capite xxxvii. v. 6. An ita perfunctorie, & oscitanter divina lustrasse eloquia Sanctum Thomam putaveris, ut imperitissime lapideam existimaverit Tabulam illam, quæ erat Propitiatorium? Calumniam amolitur omnem ipse Thomas Læctione I. in Caput ix. ad Hebræos, ubi hæc habet disertissima: *Inter duas autem alas, quibus tangebant se, erat Tabula aurea. . . . & erat supereminens: quæ dicitur Propitiatorium.* Causa finita est. Dignum vero animadvertione, Comentariorum in hanc ad Hebræos epistolam elucubratos ab Aquinate eo videri tempore, quo priores partes Theologicæ Summæ scribebat, vel etiam postea, ut ex Læctione I. ad Caput iv. certo colligimus, ubi ait: „ De distinctione autem istorum dierum (in creatione mundi) diversimode loquuntur Sancti: aliter enim accipit Augustinus ab aliis Sanctis sicut patet *Prima Parte Summæ* (Quæst. lxxiv. art. II. & III.) „ Iterum: „ Est enim in ipsis (operibus Dei) duplex perfectio: una secundum partes mundi, quæ sunt cælum, & quatuor elementa; & hæc attenditur penes earum essentiam, sicut habetur in *Prima Parte Summæ*. „ An ergo sui immemor scripserit in *Summa* Thomas, *Tabulam illam fuisse lapideam*, quam alibi eodem circiter tempore verissime vocat *auream*?

Typis edita exempla contra Auctoris mentem vitata prodidisse, negaverit prudens cordatusque nemo. An aliqui fuerint Codices manuscripti, ex quibus illa perfecta sunt, imperitii Librari vitio depravata? An erraverint illi qui Codices vetustos transcribebant tradebantque Typographis descripta folia? Servantur utique verusius plures in Bibliothecis, qui labe illa sunt immunes: *Salmaticensis* apud Bartholomæum à Medina, *Alicantensis* apud Thomam Madalenam, *Parisiensis* apud Joannem Nicolajum, *Vaticani* apud Gregorium Donatum, *Coloniensis* alique apud Thomam Gravinam, in quibus aut vox illa (*lapidea*) desideratur, aut legitur *aurea*. Addo Venetum optimæ notæ in Bibliotheca SS. Joannis & Pauli adscriptum, in quo vox eadem (*lapidea*) non comparere. Initium Codicis est: *Incipit Prima Secundæ Fratris Thomæ de Aquino de Ordine Fratrum Predicatorum*; ubi titulus ille, *Fratris* atatem codicis indicat ante sacram ipsius Thomæ apotheosim. Ad hæc, labis illius, qua sive codices manuscripti, sive typis edita exempla vitata inventuntur, origo fortasse fuerit, quam pandit laudatus Nicolajus. Loco nempe citato sic ait S. Thomas: „ In tabernaculo tria continebantur: scilicet Arca Testamenti, in qua erat urna aurea habens manna: & virga Aaron, quæ frondebat, & *Tabula*, in quibus erant scripta decem præcepta legis. Hæc autem arca sita erat inter duos Cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super arcam erat quedam *Tabula* (lapidea, in mendosis editionibus, vel etiam codicibus,) quæ dicebatur *Propitiatorium*. „ Fieri potest ut vox, *lapidea*, in margine scripta è regione *Tabularum*, in quibus decem præcepta legis exarata fuerant, ab imperito librario, vel typographo in textum recepta fuerit, ac *Tabule* illi, quæ dicitur *Propitiatorium*, imperite ac falso attributa.

II. Jam error Thomæ Aquinatis impactus in auras abit. Quid est vero, quod Raynaudus refert, *Thomam de Lemos in editione Romana* quidpiam mutavisse? Nec Romanam, nec aliam alicubi Summæ Theologicæ editionem accuravit umquam Lemosus. Romanæ quidem anni 1570. fol. non *Summæ* dumtaxat, sed *omnium Aquinatis Operum* editioni præfuerit Vincentius Justinianus ac Thomas Manriquez, ut præfixum docet Pii V. Romani Pontificis diploma: ac Romanæ anni 1619. quæ solam *Summam* præstat, suam adhibuit diligentiam Gregorius Donatus. Pergit Raynaudus: *Ex suo cerebro* ille qui Romanæ præfuit editioni, *mutavit: facta lapidis*

mutatione in lignum. Immo suo ille ex cerebro hanc profert mutationem, quæ frustra in utraque recentita editione Romana quaritur, nec in aliis editis exemplis adhuc inventa est.

Fuerunt sacre Scripturæ Interpretes apud Tostatum ad caput xxv. Exodi quæst. xvii. quorum erat sententia: „ Arcam habuisse coopertorium suum quod esset de lignis setim, secundum quod ex illis compacta erat Arca, & esset deauratum intus & foris, sicut tota ipsa Arca; & *Propitiatorium* non fuisse coopertorium Arcæ, sed quandam Tabulam auream positam ultra coopertorium Arcæ inter duos Cherubim, quasi ipsi Cherubim tenerent ipsam Tabulam Propitiatorii. In manus suis. „ Frequentius vero docti Interpretes existimant, Propitiatorium non distingui ab ipso Arcæ operculo: quod alii tamen arbitrantur, adnotante Calmesto, veluti in aera suspensum, super alas Cherubim detentum fuisse, quin tangeret Arcam; ipsi Arcæ quam clauderet, ac tegeter, immediate superpositum alii, in cuius finibus duo Cherubim aurei confurgerent, unum cum ipso operculo constituentes opus. Aut illa sententia, quam refert Tostatus, aut prior alia quam commemorat Calmestus, placuisse Diyo Thomæ videtur, qui 1. 2. quæst. 102. art. 4. ad 6. docet: *Super arcam fuisse quandam Tabulam, quæ dicebatur Propitiatorium, super alas Cherubim, quasi ab ipsis Cherubim portaretur:* & Læctione I. ad caput ix. ad Hebræos: *Inter duas alas, quibus tangebant se Cherubim, fuisse Tabulam auream... supereminentem, quæ dicebatur Propitiatorium.*

At quæcumque demum seligi debeat interpretatio; lignea numquam, nisi falso & imperite, dici potest illa Tabula, quæ *Propitiatorium* vocabatur, sive ab Arcæ operimento distincta, sive ipsum operimentum fuerit, aut suspensum in aera, aut immediate tangens, & tegens arcam. At tamen supinum adeo errorem Thomæ Lemosis, locum Thomæ Aquinatis interpolanti, tribuit Raynaudus: ipsumque amplecti ipse videtur. Nimium certe obscura sunt, & implexa verba ejus. Ait enim: „ *Quamvis quod Lemos erasit (lapidea) esset falsum:* & quod ipse substituit (*lignea*) sit verissimum; tamen mentitur qui ait, Sanctum Thomam in re proposita dixisse veritatem, ut ei Lemos falsarius attribuit. „ *Veritatem in re proposita ab Aquinate dictam, patefecimus: eidemque quidpiam in eadem re proposita ab Lemoso tributum, ipsius Raynaudi somnium est.* Immo aut ipse turpissime labitur, si *Propitiatorium* fuisse ligneam credat: aut certe scribit, loquiturque imperitissime. Falsum quippe est *Tabulam* illam, quæ erat *Propitiatorium*, fuisse lapideam: cur ergo ita loqueris, *quamvis esset falsum?* Æque ablutit à vero, *Tabulam* eandem fuisse *ligneam*: cur ergo ita scribis, *quamvis sis verissimum?* Suspecteque miscetur omnia.

III. Oportet

IV. Oportet